

องค์ความรู้

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และสัตว์ป่า

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ตำบลคลองขุด อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
โทร.039-433216-8 โทรสาร 039-433209

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และสัตว์ป่า

พิมพ์ครั้งที่ 1 ปี พ.ศ. 2556

โดย ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
ร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่อง
มาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)

คำนำ

ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสิ่งบ่งบอกความอุดมสมบูรณ์ของประเทศผู้เป็นเจ้าของ และบ่งบอกถึงความผาสุกของคนในชาติโดยรวม ประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติมากและมีคุณภาพดี ประชากรมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด จะก่อให้เกิดความผาสุกของคนในชาตินั้น สภาพความเสื่อมโทรมของป่าไม้ และสัตว์ป่าในประเทศเราถูกทำลายและลดลงอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิด มหันตภัย ยังผลให้ต้องแก้ปัญหาความทุกข์ยากจากภัยธรรมชาติ ทั้งความแห้งแล้ง และน้ำท่วมอย่างรุนแรง ทรัพยากรธรรมชาติที่ยังเหลืออยู่จะต้องร่วมกันสงวนและอนุรักษ์ โดยมีมาตรการต่างๆ อย่างเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และอุทยานแห่งชาติ เป็นอีกมาตรการที่รัฐกำหนดให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ โดยใช้กฎหมายควบคู่กับการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่มีวิธีการจัดการที่ชาญฉลาด ที่ทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์โดยตรงจากธรรมชาติ และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ได้อย่างเป็นรูปธรรมและเด่นชัด เขตห้ามล่าสัตว์ป่าคุ้มครองได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้มุ่งเน้นการพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าอย่างต่อเนื่อง โดยใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดควบคู่กับการให้ความรู้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ให้เข้าใจถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน พร้อมน้อมนำแนวพระราชดำริมาปรับใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าตลอดมา

งานเขตห้ามล่าสัตว์ป่าคุ้มครอง
ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สารบัญ

หน้า

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 1

- ทรัพยากรธรรมชาติใช้แล้วไม่มีวันหมด 1
 - ทรัพยากรธรรมชาติใช้แล้วหมดสิ้นไป 1
 - ทรัพยากรธรรมชาติใช้แล้วสามารถทดแทนขึ้นมาใหม่ได้ 1

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในประเทศไทย 2

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 2

- ป่าไม้ประเภทที่ไม่ผลัดใบ 2
- ป่าไม้ประเภทที่ผลัดใบ 6

การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า 7

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในโครงการ 9

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

- ทรัพยากรป่าไม้ 11
- ทรัพยากรสัตว์ป่า 12

เอกสารอ้างอิง 13

"...ให้ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกโดยปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติจะได้ประหยัดงบประมาณ..."

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2541

ณ โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำจืดชั้นที่ ๑

“...ให้ดำเนินการสำรวจทำเลสร้างฝายต้นน้ำลำธารในระดับที่สูง ใกล้บริเวณยอดเขามากที่สุด
เท่าที่จะเป็นไปได้ ลักษณะของฝาย ดังกล่าวจำเป็นต้องออกแบบใหม่ เพื่อให้สามารถกักเก็บน้ำ
ไว้ได้ปริมาณน้ำหล่อเลี้ยงและประดับประดองกล้าไม้พันธุ์ที่ แข็งแรง และโตเร็วที่ใช้ปลูกแซมใน
ป่าแห้งแล้ง อย่างสม่ำเสมอ โดยการจ่ายน้ำไปรอบๆ ตัวฝายจนสามารถตั้งตัวได้.....”

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2541

ณ อ. แม่ลาน้อย จ. แม่ฮ่องสอน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรามีสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต สิ่งที่ต้องได้และสัมผัสได้ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อากาศ ดิน หิน แร่ธาตุ น้ำ ต้นไม้ แสงแดด ลม ฯลฯ สิ่งแวดล้อมดังกล่าวจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยเฉพาะมนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้สิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงในการเสริมสร้างและทำลาย

ความหมายของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ต่างกันที่สิ่งแวดล้อมนั้นรวมทุกสิ่งที่ปรากฏอยู่รอบตัวเรา ส่วนทรัพยากรธรรมชาติเน้นสิ่งอำนวยประโยชน์แก่มนุษย์มากกว่าสิ่งอื่น

ทรัพยากรธรรมชาติแบ่งได้ 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติ ใช้แล้วไม่มีวันหมด แบ่งได้ 2 ประเภท
 - 1.1 ประเภทที่คงอยู่ตามสภาพเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เช่น แสงแดด อากาศ
 - 1.2 ประเภทที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ดิน น้ำ ลักษณะภูมิประเทศ หากขาดการบริหารจัดการที่ดีจะเกิดปัญหาตามมา
2. ทรัพยากรธรรมชาติ ใช้แล้วหมดสิ้นไป เช่น ถ่านหิน น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ ฯลฯ
3. ทรัพยากรธรรมชาติ ใช้แล้วสามารถทดแทนขึ้นมาใหม่ได้ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า

ทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของโลกและในประเทศไทย ได้แก่ ดิน ป่าไม้ สัตว์ป่า น้ำ แร่ธาตุและประชากร สิ่งแวดล้อม แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ดิน หิน บ้านเรือน อาคาร ฯลฯ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย การดำเนินชีวิต ค่านิยมสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเกิดจากสาเหตุ 2 ประการ คือ

1. เกิดจากการกระทำของมนุษย์
2. เกิดจากธรรมชาติ

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในประเทศไทย

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์และสัตว์อื่นๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ทั้งนี้ยังมีประโยชน์ในการรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม้ ถูกทำลายลงไปมาก ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ นอกจากนี้ เมื่อขาดต้นไม้ที่จะคอยดูดซับน้ำเอาไว้ น้ำก็จะไหลท่วมบ้านเรือนและที่ลุ่มในฤดูน้ำหลาก เมื่อถึงฤดูแล้งไม่มีน้ำซึมใต้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธารทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ประเภทของป่าไม้จะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับการกระจายของฝน ระยะเวลาที่ฝนตก สภาพภูมิประเทศ สามารถจำแนกได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ป่าไม้ประเภทที่ไม่ผลัดใบ (Evergreen)
2. ป่าไม้ประเภทที่ผลัดใบ (Deciduous)

ป่าไม้ประเภทที่ไม่ผลัดใบ (Evergreen Forest)

ป่าประเภทนี้มองดูเขียวชอุ่มตลอดทั้งปี เนื่องจากพันธุ์ไม้แทบทั้งหมดเป็นประเภทที่ไม่ผลัดใบ ป่าประเภทนี้มีชนิดป่าที่สำคัญ ได้แก่

1. ป่าดงดิบ (Tropical Evergreen Forest or Rain Forest)

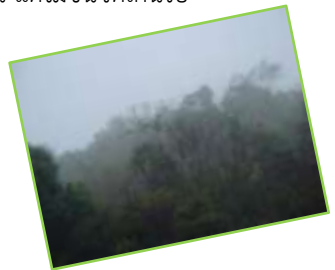
ป่าชนิดนี้มีอยู่ในทั่วทุกภาคของประเทศไทย แต่ที่มีมากที่สุด ได้แก่ ภาคใต้ และ ภาคตะวันออกของไทย ในบริเวณนี้มีฝนตกและมีความชื้นมาก ป่าดงดิบมักกระจายอยู่บริเวณที่มีความชื้นมากๆ เช่น ตามหุบเขา ริมน้ำลำธาร ห้วย แหล่งน้ำ และบนภูเขา ซึ่งสามารถแยกออกเป็น ป่าดงดิบชนิดต่างๆ ดังนี้

1.1 ป่าดงดิบชื้น (Moist Evergreen Forest) เป็นป่ารกทึบมองดูเขียวชอุ่มตลอดปี มีพันธุ์ไม้หลายชนิดขึ้นเบียดเสียดกันอยู่ มักพบกระจัดกระจายตั้งแต่ความสูง 600 เมตร จากระดับน้ำทะเล พันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ ไม้ตระกูลยาง (*Dipterocapus Genus*) เช่น ยางนา ยางเสี้ยน ส่วนไม้ชั้นรองคือ ไม้จำพวกก่อ เช่น ก่อหน้า ก่อเตี้ย เป็นต้น

1.2 ป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) เป็นป่าที่อยู่ในพื้นที่ค่อนข้างราบ มีความชื้นน้อย เช่น ในแถบภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 300-600 เมตร พันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ มะค่าโมง ยางนา พะยอม ตะเคียน กระบากลัก เป็นต้น

1.3 ป่าดิบเขา (Hill Evergreen Forest) ป่าชนิดนี้ขึ้นอยู่บนพื้นที่สูง หรือบนภูเขาตั้งแต่ 1,000 – 1,200 เมตร จากระดับน้ำทะเลขึ้นไป ไม้ส่วนใหญ่เป็นจำพวก Gymnosperm ได้แก่ ไม้ซุน สนสามพันปี นอกจากนี้ยังเป็นไม้สกุลก่อ ไม้ชั้นรองลงมา ได้แก่ เป้ง สะเดาช้าง ขมิ้นต้น

2. ป่าสนเขา (Pine Forest) ป่าสนเขามักปรากฏอยู่ตามภูเขา ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ซึ่งมีความสูงประมาณ 200 เมตรจากระดับน้ำทะเลขึ้นไป พบในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางที่อาจปรากฏในพื้นที่สูง 200 – 300 เมตร จากระดับน้ำทะเลพบในภาคตะวันออกเฉียงใต้ ป่าสนเขามีลักษณะเป็นป่าโปร่ง ชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญของป่าชนิดนี้คือ สนสองใบ สนสามใบ ก่อชนิดต่างๆ หรือพันธุ์ไม้ป่าแดงบางชนิด เช่น เต็ง รัง เหียง พลวง เป็นต้น สภาพภูมิอากาศมีอุณหภูมิค่อนข้างต่ำเป็นระยะเวลายาวนาน สภาพดินค่อนข้างเป็นกรดจัด ลักษณะทางนิเวศป่าสนเขาจะสามารถขึ้นได้ดีในพื้นที่ค่อนข้างแห้งแล้งพอสมควร แต่จะสืบพันธุ์ตามธรรมชาติได้ดีถ้าหากมีอากาศค่อนข้างเย็นเป็นเวลายาวนาน แต่ไม่ชื้นจัดเกินไป

ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา

3. ป่าชายเลน (Mangrove Forest) บางที่เรียกว่า “ป่าน้ำเค็ม” หรือ “ป่าชายเลน” หรือ “ป่าโกงกาง” เพราะเนื่องจากป่าชายเลนมีต้นโกงกางเป็นไม้เด่น หรือเป็นไม้ที่พบบ่อย ป่าชายเลน หมายถึง สภาพป่าไม้ที่สามารถเจริญเติบโตในที่ที่มีน้ำเค็มท่วมถึงหรือท่วมเป็นบางเวลา ส่วนใหญ่ เป็นพันธุ์ไม้ที่ไม่ผลัดใบ ใบค่อนข้างหนาเพื่อป้องกันการคายน้ำได้ดี มีต่อมขับเกลือ บางชนิดขับเกลือออกทางใบ บางชนิดขับเกลือออกทางราก ระบบรากเป็นแบบรากค้ำยัน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ รากค้ำยันแบบสะพานโค้ง เช่น ต้นโกงกาง รากค้ำยันแบบรูปหัวเข่า เช่น ต้นฝาด รากค้ำยันแบบแท่งเจดีย์ เช่น ต้นลำพูทะเล และรากค้ำยันแบบแท่งเข็มหมุด เช่น ต้นแสมทะเล ป่าชนิดนี้ปรากฏอยู่ตามดินเลนริมทะเล หรือบริเวณปากแม่น้ำที่มีน้ำเค็มท่วมถึง ในพื้นที่ภาคใต้พบตามชายฝั่งทะเลทั้งสองด้าน และภาคตะวันออกมีอยู่ทุกจังหวัด ที่พบมากที่สุดอยู่ในจังหวัดจันทบุรี ปากแม่น้ำเวฬุ บริเวณอำเภอขลุง อ่าวคุ้งกระเบน อำเภอท่าใหม่ พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ โกงกาง ประสัก โปรง แสมทะเล ลำพูทะเล ฯลฯ

ป่าชายเลน

4. **ป่าพรุหรือบึงน้ำจืด** (Swamp Forest) ป่าชนิดนี้พบในบริเวณที่มีน้ำท่วมขัง มีการระบายน้ำไม่ค่อยดี ป่าพรุพบทั้งป่าพรุน้ำจืดและป่าพรุน้ำเค็มหรือน้ำกร่อย ได้แก่ ป่าพรุน้ำจืดทางภาคกลาง ป่าโปร่งมีต้นไม้ขึ้นอยู่ห่างๆ เช่น ต้นคอเทียน จิก โมกบ้าน หวายน้ำ หวายโปร่ง หวายระกำ ต้นอ้อ แคม ฯลฯ ภาคใต้พบป่าพรุที่มีน้ำขังตลอดทั้งปี ป่าพรุที่มีเนื้อที่มากที่สุดพบในจังหวัดนราธิวาส คือ ป่าพรุโต๊ะแดง ดินเป็นพีท ซึ่งเป็นซากพืชผุสลายทับถมกันเป็นเวลานาน ป่าพรุน้ำเค็มหรือป่าพรุน้ำกร่อย พบพันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ต้นเสม็ดขาว กกชนิดต่างๆ อินทนิล หวาน้ำ กระทุ่มน้ำกันเกรา หวาย ตะคร้ำทอง หมากชนิดต่างๆ

5. **ป่าชายหาด** (Beach Forest) เป็นป่าที่ปกคลุมอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลที่เป็นดินทรายจัด น้ำทะเลท่วมไม่ถึงหรือถึงเป็นบางครั้ง หรือบริเวณหาดทรายเก่าที่ยกตัวสูงขึ้น หรือบริเวณที่เป็นหินซิดฝั่งทะเล ดินค่อนข้างเค็มและที่สำคัญมีไอน้ำเค็มจากทะเลเข้าถึง พันธุ์พืชส่วนใหญ่เป็นพืช ทนเค็ม (Halophytes) และคงอดด้วยแรงลม เช่น สนทะเล หูกวาง มะเกลือ เม่า กระทิง โพทะเล และรักทะเล บนพื้นพบไม้คลุมดิน เช่น ลำเจียก ผักบุงทะเล ถั่วคล้า และหญ้า ลอยลม ป่าชายหาดพบทางภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคใต้ เช่น อุทยานแห่งชาติตะรุเตา จังหวัดสตูล อุทยานแห่งชาติ หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา ป่าชายหาดหิน เขตห้ามล่าสัตว์ป่า คู้กระเบน จังหวัดจันทบุรี เป็นต้น

ป่าชายหาด

ป่าไม้ประเภทที่ผลัดใบ (Deciduous Forest)

เป็นระบบนิเวศป่าชนิดที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ชนิดผลัดใบหรือทิ้งใบเก่าในฤดูแล้งเพื่อจะแตกใบใหม่เมื่อเข้าสู่ฤดูฝน ยกเว้นพืชชั้นล่างจะไม่ผลัดใบ จะพบป่าชนิดนี้ตั้งแต่ระดับความสูง 50-800 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ป่าเบญจพรรณ

ลักษณะทั่วไปเป็นป่าโปร่ง พื้นที่ป่าไม่มรกต มีไม้ผลัดใบต่าง ๆ ขึ้นอยู่มาก มีอยู่ทั่วไปตามภาคต่างๆ ที่เป็นที่ราบ หรือตามเนินเขา พันธุ์ไม้จะผลัดใบในฤดูแล้ง การกระจายของป่าเบญจพรรณในประเทศไทย พบในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคอีสาน ครอบคลุมต่ำลงไปจนถึงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ตอนบน มีปรากฏที่ระดับความสูงตั้งแต่ 50 เมตร ถึง 800 เมตร หรือสูงกว่านี้ในบางจุด

2. ป่าแดง ป่าพะยะ หรือป่าเต็งรัง

พบขึ้นสลับกับป่าเบญจพรรณ ลักษณะเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาดเล็ก และขนาดกลาง ไม้เด่นอันเป็นไม้ดัดขึ้นประกอบด้วยไม้ในวงศ์ยาง ฤดูแล้งจะผลัดใบ และมีไฟป่าเป็นประจำ ป่าเต็งรังมีถิ่นกระจายโดยกว้างๆ ซ้อนทับกันอยู่กับป่าเบญจพรรณ แต่อาจแคบกว่าเล็กน้อย ทั้งนี้เนื่องจากมีปัจจัยกำหนดที่เกี่ยวข้องกับความแห้งแล้ง มีปรากฏตั้งแต่จังหวัดเพชรบุรีขึ้นไปจนถึงเหนือสุดในจังหวัดเชียงราย ป่าชนิดนี้เป็นสังคมพืชเด่นในทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่ปรากฏสลับกันไปกับป่าเบญจพรรณ ในพื้นที่ที่มีความแห้งแล้งจัด กักเก็บน้ำได้เลว เช่น บนสันเนิน พื้นที่ราบที่เป็นทรายจัด หรือบนดินลูกรังที่มีชั้นของลูกรังตื้น ตั้งแต่ระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล 50-1,000 เมตร

3. ป่าหญ้า

เกิดจากการทำลายสภาพป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ดินมีความเสื่อมโทรม มีฤทธิ์เป็นกรด ต้นไม้ไม่สามารถเจริญเติบโตได้ จึงมีหญ้าต่างๆ เข้าไปแทนที่ แพร่กระจายทั่วประเทศในบริเวณที่ป่าถูกทำลายและเกิดไฟป่าเป็นประจำทุกปี

การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า

ป่าเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่า ในป่าแต่ละประเภทมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่แตกต่างกัน สัตว์ป่าบางชนิดพบในป่าไม่พลัดใบ บางชนิดพบในป่าพลัดใบ และบางชนิดพบเฉพาะในที่แห่งใดแห่งหนึ่งเท่านั้น เขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์นอกจากจะเก็บรักษาป่าไว้แล้ว ยังเป็นแหล่งอนุรักษ์สัตว์ป่าที่สำคัญ เมื่อก้าวถึง สัตว์ป่าผู้คนมักจะนึกถึงสัตว์ป่าขนาดใหญ่ ที่สามารถเห็นตัวได้โดยเฉพาะสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม อย่างเช่น เสือ หมี ช้างป่า กวางป่า กระต๊อง แต่ความเป็นจริงสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าทุกชนิด จะมีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ก็ล้วนเป็นสัตว์ป่าทั้งสิ้น ล้วนเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น จึงประกอบกันขึ้นเป็นป่า และมีความสำคัญต่อระบบนิเวศและการดำรงอยู่ของป่า

ในปัจจุบันโอกาสที่คนทั่วไปจะพบเห็นสัตว์ป่าขนาดใหญ่มีน้อย เนื่องจากมักอาศัยอยู่ในป่าลึก แต่ยังมีโอกาสพบร่องรอยของสัตว์ป่า เช่น รอยตีน มูลสัตว์ ตามเส้นทางเดินเท้าในป่า อย่างไรก็ตาม สัตว์ป่าที่ได้รับความนิยมอย่างมากในขณะนี้กลับเป็นสัตว์ป่าขนาดเล็ก ซึ่งมีความสวยงาม ได้แก่ นก ผีเสื้อ เนื่องจากหาชมได้ยาก

ในประเทศไทยมีความหลากหลายของสัตว์ป่าสูงมาก เนื่องจากอยู่กลางภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เปรียบได้กับเป็นชุมทางการกระจายพันธุ์ของสัตว์ป่าจากภูมิภาคต่างๆ รวมทั้งยังมีความหลากหลายของประเภทป่า ตั้งแต่ป่าชายเลนตามพื้นที่ชายฝั่งทะเล ป่าดงดิบขึ้นบนพื้นที่ราบชื้นไปจนถึงป่าดงดิบเขาบนยอดเขาสูง ตามภูมิภาคประเทศที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น ถ้ำเขาหินปูน น้ำตก ลำห้วย หนอง บึง ยังเป็นถิ่นอาศัยเฉพาะของสัตว์บางประเภท เช่น ค้างคาว ปลาน้ำจืด ปูน้ำจืด ฯลฯ หลายชนิดเป็นสัตว์หายากและเป็นสัตว์ที่พบเพียงแห่งเดียวในโลก ปัจจุบันเท่าที่มีการสำรวจ ประเทศไทยมีสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกไม่น้อยกว่า 107 ชนิด สัตว์เลื้อยคลานไม่น้อยกว่า 298 ชนิด นกประมาณ 960 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 282 ชนิด ปลาจืด 600 ชนิด รวมไปถึงสัตว์ที่ไม่มีกระดูกสันหลัง เช่น แมลง หอย อีกนับแสนชนิด

พื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นพื้นที่ป่าที่สำคัญ เพราะได้ครอบคลุมภูมิภาคและสภาพป่าประเภทต่างๆ ของประเทศไว้สำหรับ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เพราะมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มากมายหลายชนิด โดยเฉพาะสัตว์ที่มีขนาดใหญ่หลายชนิดที่ต้องการพื้นที่หากินกว้างขวาง เช่น ช้างป่า เสือโคร่ง นอกจากนี้พื้นที่ขนาดใหญ่ที่สามารถรองรับประชากรของสัตว์ป่าจำนวนมาก ซึ่งจะเพิ่มโอกาสในการคัดเลือกพันธุ์กรรมที่แข็งแรง อันเป็นหลักประกันในการดำรงเผ่าพันธุ์ของสัตว์ป่าต่อไปอย่างยั่งยืน

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และสัตว์ป่า

ในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกของประเทศไทย ในพื้นที่ของจังหวัดจันทบุรี โดยพื้นที่บางส่วนครอบคลุมพื้นที่ 2 อำเภอ คือ อำเภอท่าใหม่และอำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วยพื้นที่ที่เป็นภูเขาเขตห้ามล่าสัตว์ป่าคุ้งกระเบน 11,370 ไร่ พื้นที่อ่าวคุ้งกระเบน 4,000 ไร่ พื้นที่ป่าชายเลน 1,200 ไร่ และพื้นที่ดำเนินการของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ 36,918 ไร่ มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ จรดเขาใหญ่ บ้านคลองน้ำเค็ม

ทิศตะวันออก จรดเขาใหญ่ เขามีอเหล็ก เขาท่าศาลา เขาเตาหม้อ เขาร้อยรู

เขาตาเกิด เขาหมูดุด เข้ามัมพวา

ทิศใต้ จรดอ่าวไทยที่เขาเจ้าหลาว

ทิศตะวันตก จรดอ่าวไทยที่เขาคุ้งกระเบน

เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำขนาดเล็ก มีลักษณะเป็นรูปทรงกลมแคบๆ โดยทางด้านทิศตะวันออกเป็นภูเขาที่ทอดตัวยาวไปตามแนวเหนือใต้ และยาวไปจรดอ่าวไทยเลยไปถึงทะเล เป็นแนวหินและเกาะเล็กๆ ทางด้านทิศตะวันตกมีภูเขาเล็กๆ เริ่มตรงปากอ่าวคู้งกระเบน ทอดตัวขนานไปกับแนวชายฝั่งทางด้าน ทิศเหนือ มีรูปร่างคล้ายกับไตหรือปลากระเบน เป็นอ่าวที่เกือบถูกปิดล้อม โดยสันทรายพื้นที่บริเวณ รอบๆ อ่าว เป็นที่ราบ และล้อมรอบด้วยป่าชายเลน นาโกง และนาข้าว บริเวณที่ถัดลึกเข้าไปในแผ่นดิน มีลักษณะเป็นเนินสูงชันไปจนถึงเป็นภูเขา มีการทำสวนยางพารา และสวนผลไม้ อยู่ตามเชิงเขาต่างๆ ไป พื้นที่บางส่วนเป็นที่

ราบ สลับเนินเขาเตี้ยๆ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 80-213 เมตร และมียอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเล 213 เมตร บริเวณที่ราบชายฝั่งทะเล และบริเวณหาดทราย มีลักษณะค่อนข้างกว้าง ทำให้หาดมีลักษณะสวยงาม และร่มรื่น เป็นที่ดึงดูดให้ประชาชนเข้ามาท่องเที่ยวและพักผ่อนตลอดเวลา ลักษณะของภูมิอากาศ ตั้งอยู่ในแถบที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พัดจากมหาสมุทรอินเดียผ่านอ่าวไทย ทำให้ฝนตกชุกเกือบตลอดปี ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 2,813.5 มิลลิเมตร อุณหภูมิเฉลี่ย 26.7 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 77.19 เปอร์เซ็นต์ ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – ตุลาคม ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ และฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม – เมษายน

ทรัพยากรป่าไม้

สภาพป่าในอดีตทั้งหมดเคยถูกบุกรุกทำลาย และมีการนำไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์ ไม้ที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เป็นไม้ที่ขึ้นทดแทนจากไม้ดั้งเดิม หรือเป็นไม้ระยะที่สอง เป็นไม้เบิกนำ และมีการปลูกเพิ่ม เช่น ป่าชายเลน อย่างไรก็ตามในพื้นที่ยังมีไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจของป่าดิบแล้งที่แปรสภาพมาจากป่าดิบชื้นหลงเหลือให้เห็นอยู่บ้าง เช่น ยางนา ยางแดง ไม้หอม ขนุนป่า ตะเคียนทอง มะหาด กระบก ฯลฯ ซึ่งแบ่งชนิดป่าออกได้ 4 ประเภท คือ

ป่าดิบแล้ง ประมาณร้อยละ 50 ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์เขตห้ามล่าสัตว์ป่า มีความสูงจากระดับน้ำทะเลสูงสุด 213 เมตร

ป่าเบญจพรรณ ประมาณร้อยละ 30 ป่าชนิดนี้ขึ้นอยู่ตามที่ราบต่ำ ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 50 - 100 เมตร ไม้ชั้นบนมีไม้ผลัดใบหลายชนิด เช่น จั้ว ตีนนก กระบก แต้ว ตั้ว ฯลฯ

ป่าชายหาด ประมาณร้อยละ 20 ป่าชนิดนี้พบเป็นหย่อมๆ พันธุ์ไม้ที่ขึ้นจะผันแปรตามลักษณะของดิน ในพื้นที่เป็นดินทรายบริเวณถัดชายฝั่งเข้ามาบริเวณด้านตะวันออกของเขา เช่น ไม้เกด ช้างน้ำว สนทะเล สารภี จิกทะเล ฯลฯ

ป่าชายเลน คือ สังคมพืชซึ่งอยู่ในบริเวณที่มีน้ำท่วมถึง พรรณไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าชายเลนจะมีการปรับตัวให้สามารถเจริญเติบโตได้ในที่ซึ่งมีน้ำทะเลท่วมถึง เป็นพืชไม่ผลัดใบจะเขียวตลอดทั้งปี เช่น โกงกาง ใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ แสมทะเล ฯลฯ

ทรัพยากรสัตว์ป่า

เนื่องจากพื้นที่ป่าที่มีการอนุรักษ์ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้พื้นที่ป่าที่เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าและป่าชายเลน บริเวณอ่าวคุ้งกระเบนมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้ มีความหลากหลาย มีแหล่งน้ำ และแหล่งอาหาร จึงมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่อย่างชุกชุมและมีการขยายพันธุ์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะสัตว์ปีกที่เป็นนกประจำถิ่นและนกอพยพ ส่วนใหญ่เป็นนกน้ำที่อพยพตามแหล่งอาหารและฤดูกาล เช่น นกปากห่าง เป็ดแดง อีโก้ง อีลุ้ อีล้ำ ฯลฯ ส่วนนกประจำถิ่น ได้แก่ เหยี่ยวแดง นกเขาใหญ่ นกจาบคาทุ่ง ไก่ป่า นกกวัก นกยางชนิดต่างๆ ฯลฯ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ได้แก่ เก้ง ลิงแสม กระจงหนู ชะมด อีเห็น ค้างคาว ฯลฯ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ได้แก่ กบหนอง กบน้ำเค็ม เต่ามิ่ง เต่าหับ เต่าใบไม้ ฯลฯ

สัตว์ป่าที่พบในพื้นที่โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ พบประมาณ 267 ชนิด แบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. สัตว์ปีก 167 ชนิด เช่น นกเป็ดแดง ไก่ป่า นกปรอด ฯลฯ
2. สัตว์เลื้อยคลาน 46 ชนิด เช่น งูเห่ล้อม งูหลาม เหยี่ยว ฯลฯ
3. สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 22 ชนิด เช่น กบหนอง กบน้ำเค็ม เต่าหับ ฯลฯ
4. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 27 ชนิด เช่น เก้ง กระจง ชะมด ค้างคาว ฯลฯ

เอกสารอ้างอิง

- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช. 2549. อุทยานแห่งชาติ ธรรมชาติและนันทนาการ. กรุงเทพฯ. 120 หน้า .
- ข้อมูลพื้นฐานเขตห้ามล่าสัตว์ป่าคั้งกระเบน, กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช. 2543. การสำรวจสัตว์ป่า. 30 หน้า.
- รัชชัย สันติสุข. 2550. กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ป่าของประเทศไทย. กรุงเทพฯ. 119 หน้า.
- นิวัต เรืองพานิช. 2546. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ. 414 หน้า.
- สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย. 2548. คู่มือจำแนกสัตว์ป่าเพื่องานป้องกัน และปราบปรามการลักลอบค้าสัตว์ป่า. กรุงเทพฯ. 352 หน้า.
- Mongkol and Kamol. 1991. A GUIDE TO THE BIRDS OF THAILAND. Boonsong Lekagul, Philip D. Round. Thailand. 457 pp.
- Merel and Peter. 1998. A PHOTOGRAPHIC GUIDE TO SNAKES AND OTHER REPTILES OF THAILAND AND SOUTH-EAST ASIA. 144 pp.

